

Дзюба І. В.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У межах наукового дослідження здійснено комплексний аналіз особливостей функціонування механізму адміністративно-правового регулювання. На підставі наукових підходів щодо тлумачення досліджуваної категорії, автором визначено, що під останньою слід розуміти складну та багаторівневу систему, що поєднує нормативні, інституційні та процесуальні елементи, які у сукупності є передумовою здійснення дієвого владного та правозахисного впливу держави на суспільні відносини у сфері публічного адміністрування. Аргументовано, що складові механізму адміністративно-правового регулювання можна поділити на органічні (норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини та акти реалізації таких норм) та функціональні (юридичні факти, правова свідомість, законність, акти тлумачення та застосування норм), які у сукупності дозволяють впорядкувати правовідносини не тільки на теоретичному, але й на практичному рівнях. Попри це, окрім регулятивної та упорядковувальної функцій досліджувана нами категорія не втратила своєї правозахисної спрямованості, що забезпечує баланс між публічними та приватними інтересами суб'єктів адміністративних правовідносин. Визначено, що під час введення воєнного стану механізм адміністративно-правового регулювання набув ознак динамічного, адаптивного та імперативного характеру з урахуванням умов підвищених ризиків, що аргументовано важливістю оперативного та гнучкого адміністративно-правового впливу на ті суспільні відносини, які спрямовані на забезпечення національної безпеки, обороноздатності держави, громадського порядку та захисту населення. З огляду на результати наукового дослідження, констатовано, що важливою передумовою утвердження України як правової та демократичної держави, здатної діяти ефективно навіть у надзвичайних умовах є удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання шляхом здійснення децентралізації влади, цифровізації надання адміністративних послуг, за потреби застосування судового захисту, а також імплементацією міжнародних стандартів у сфері публічного адміністрування з оновленням нормативно-правової бази, яка регулює це питання.

Ключові слова: механізм адміністративно-правового регулювання, воєнний стан, децентралізація влади, цифровізація надання адміністративних послуг, міжнародні стандарти, захист прав та свобод людини, нотаріальні послуги.

Постановка проблеми. Процес удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання (далі – МАПР, механізм) у сучасних умовах розвитку України як правової держави є обов'язковою передумовою покращення ефективності функціонування системи публічного адміністрування. Втім, не дивлячись на те, що саме адміністративне право є одним з інструментів забезпечення законного впливу держави на суспільні відносини шляхом регулювання міжвідомчої взаємодії органів виконавчої влади з населенням, наявна низка проблем щодо здійснення такої діяльності у повному обсязі.

Зокрема, слід звернути увагу на можливі корупційні прояви та недостатній рівень право-

вої культури, як суб'єктів владних повноважень, так і громадян України, що створює ризики порушення принципів верховенства права та законності. Водночас з урахування обраного євроінтеграційного курсу України неминучим був процес запровадження масштабних реформ щодо децентралізації влади, цифровізації надання низки адміністративних послуг, із подальшою адаптацією МАПР до нових процедур координації через удосконалення управлінської взаємодії між учасниками правовідносин у досліджуваній нами сфері. При цьому введення воєнного стану запровадило свої корективи щодо застосування МАПР. Зокрема, це стосувалось підвищення важливості дотримання заборонних приписів,

активізації видання актів застосування норм права, введення певних обмежень прав і свобод людини (ч. 2 ст. 64 Конституції України) тощо. Вбачається, що у таких умовах механізм виконує не лише регулятивну функцію, але й упорядковувальну в частині забезпечення балансу між публічними інтересами держави та основоположними правами і свободами людини та громадяни з урахуванням принципів законності, пропорційності та правової визначеності.

Отже, на підставі вищезазначеного можна констатувати, що проблематика нашого наукового дослідження обумовлена важливістю визначення сутності адміністративно-правового регулювання, як адаптивного механізму здатного прозоро та ефективно реалізовувати норми права, захищати права та свободи громадян, а також забезпечувати стабільність суспільних відносин під час реформування державного управління в умовах запровадження особливих правових режимів, зокрема воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень. Слід зауважити, що дослідження особливостей механізму як правової категорії є предметом наукової розвідки значної кількості вчених, серед яких слід виокремити імена наступних авторів: Антонова Т.Л., Ващенко С.В., Галуцько В.В., Голосніченко І.П., Золотарьова Н.І., Коломоєць Т.О., Поліщук В.Г., Стахурський М.Ф., Стеценко С.Г. та інших.

Постановка завдання. Метою написання статті є дослідження особливостей та визначення сутності МАПР.

Виклад основного матеріалу. Принагідно відзначити, що одне з провідних місць у системі національного права, посідає саме адміністративне. Це пояснюється впливом такої галузі права на процес становлення та розвитку України як правової та демократичної держави шляхом нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері публічного адміністрування. Вбачається, що головним інструментом дотримання учасниками адміністративних правовідносин низки нормативно-правових приписів, які регулюють окремі сфери їх діяльності є МАПР.

Так, Стеценко С.Г., пропонує розуміти під МАПР сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права. У межах цього підходу наголошується не лише на імперативному характері адміністративно-правового впливу, а й на його регулятивній функції, спрямованій на впорядкування суспільних відносин у публічній сфері [1, с. 23–24].

Своєю чергою, більш розширене тлумачення досліджуваної нами категорії пропонує Антонова Т.Л., яка визначає МАПР, як систему обов'язкових і факультативних елементів, що врегульовують суспільні відносини у сфері публічного управління в процесі реалізації суб'єктами своїх повноважень з метою задоволення публічних інтересів громадян [2, с. 51–52].

При цьому Голосніченко І.П. та Стахурський М.Ф. звертають увагу на виконавчо-розпорядчому характері механізму, розглядаючи його як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких держава здійснює вплив на суспільні відносини у процесі реалізації виконавчо-розпорядчої діяльності. Такий підхід дозволяє чітко окреслити межі дії механізму саме в системі виконавчої влади та визначити його імперативно-організаційну природу [3, с. 33–34].

На противагу цьому постає думка Галуцько В.В., який розглядає МАПР через призму людиноцентричного підходу, як засіб функціонування єдиної системи адміністративно-правового впливу, спрямованого на забезпечення прав і свобод людини, публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також належного функціонування громадянського суспільства і держави [4, с. 8].

Разом з цим Бедрак Н.М. переконаний, що МАПР є основою управлінських відносин між керуючою та керованою сторонами, де воля керованих у визначених межах підпорядкована єдиній керуючій волі суб'єкта виконавчої влади, що нівелює юридичну рівність учасників таких правовідносин [5, с. 57].

На підставі вищезгаданих наукових підходів щодо визначення предмету нашої наукової розвідки можна констатувати, що механізм в українській правовій науці розглядається як складна, розгалужена система, яка поєднує нормативні, інституційні та процесуальні елементи, що у сукупності гарантують ефективний владний та правозахисний вплив держави на суспільні відносини у сфері публічного адміністрування. Таке розуміння досліджуваного механізму дозволяє оцінити його роль у сучасних умовах реформування системи публічної влади та євроінтеграційного розвитку України.

При цьому науковці підкреслюють, що через цей механізм реалізується виконавча влада та забезпечується досягнення публічних інтересів. Так, пандемія COVID-19 продемонструвала ефективність такого підходу. Постанови Кабінету Міністрів України, які регулюють сферу охорони

здоров'я, безпосередньо впливали на громадян та бізнес, встановлюючи заборони, обов'язки та передбачаючи адміністративну відповідальність за порушення карантинних обмежень.

Важливим у цьому контексті також є розмежування понять методу адміністративного права та механізму адміністративно-правового регулювання. Якщо метод відображає способи владного впливу, такі як приписи, заборони чи дозволи, то механізм охоплює ширший комплекс складових, включаючи норми права, правовідносини, юридичні факти та акти реалізації. Тобто, саме МАПР дозволяє простежити повний шлях від нормативного припису до фактичного результату правового регулювання.

Враховуючи зазначене, вивчення структури механізму адміністративно-правового регулювання є досить важливим завданням, оскільки через його елементи можна зрозуміти, як адміністративне право впливає на учасників суспільних відносин у сфері адміністрування, встановлюючи обмеження, зобов'язання та покарання.

На думку Галунько В.В. до складових елементів механізму належать: 1) норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела права; 2) публічну адміністрацію; 3) принципи діяльності публічної адміністрації; 4) індивідуальні акти публічної адміністрації; 5) адміністративно-правові відносини; 6) форми адміністративного права; 7) тлумачення норм адміністративного права; 8) методи адміністративного права; 9) процедури реалізації адміністративно-правових норм; 10) принцип законності [6, с. 87–90].

Гладун З.С. вважає що структурними елементами механізму є: норми права – загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання суспільних відносин; акти реалізації норм права – процес фактичного втілення в життя приписів правових норм через поведінку суб'єктів адміністративного права; правові відносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права. Функціональні складові частини механізму адміністративно-правового регулювання: юридичні факти; правова свідомість і правова культура; законність; акти тлумачення норм права; акти застосування норм права [7, с. 10].

Кантор Н.Ю. наголошує, що до системи правових засобів, які утворюють механізм адміністративно-правового регулювання, належать: норми адміністративного права та акти їх офіційного тлумачення, адміністративні правовідносини

(зокрема, відповідні юридичні факти та фактичні склади), акти реалізації прав та обов'язків у цих правовідносинах (акти застосування норм права), а також правосвідомість учасників адміністративних правовідносин (як факультативний елемент) [8, с. 126].

Себто, структура МАПР охоплює, як органічні, так і функціональні частини. До органічних належать норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини та акти реалізації таких норм. Вони утворюють нормативну та інституційну основу МАПР. Своєю чергою, функціональні елементи, зокрема юридичні факти, правова свідомість, законність, акти тлумачення та застосування норм, є передумовою його практичного застосування. До прикладу, реалізація права громадян на пенсійне чи соціальне забезпечення здійснюється шляхом поєднання юридичних фактів, визначених законом та низки адміністративних процедур у сфері соціального забезпечення.

Розглядаючи МАПР через призму сучасності можна констатувати, що ефективна реалізація реформ децентралізації є неможливою без його застосування. У зв'язку із перерозподілом повноважень між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування були сформовані нові адміністративні правовідносини, що особливо стосувалось фінансової сфери. Не менш важливе значення механізму прослідковується у процесі цифровізації публічних послуг, що сприяло підвищенню прозорості, зменшенню корупційних ризиків і зміцненню довіри громадян до держави, як передумови покращення надання адміністративних послуг.

Не дивлячись на це функціонування такого механізму в Україні супроводжується певними проблемами, серед яких можна виокремити бюрократизацію проведення процедури або їх фрагментарний характер, формалізм, а також корупційні ризики. Звичайно, позитивний вплив на ефективність публічного адміністрування мало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина [9]. Проте шлях подолання виокремлених недоліків триває, результатом чого повинно бути уніфікація та стандартизація проведення адміністративних процедур.

Значні результати можна прослідкувати із судової практики Верховного Суду щодо під-

вищення ролі адміністративних судів у забезпеченні законності та балансу між публічними і приватними інтересами. Судові рішення у справах щодо оскарження актів контролюючих органів демонструють, що МАПР є одним з інструментів відновлення порушених прав. З Постанови Верховного Суду від 27.09.2022 року щодо справи № 320/1510/20 вбачається ключова роль адміністративних судів у контролі за пропорційністю дій державних органів. Наголошується, що втручання в приватні інтереси, зокрема права мешканців на участь у містобудівному плануванні, є допустимим лише у разі необхідності захисту суспільних інтересів і за умови, що воно не є надмірним. Загалом така практика забезпечує баланс між приватними та публічними інтересами сторін справи та є прикладом застосування принципу пропорційності у судовій практиці [10].

Євроінтеграційний курс України також має позитивний вплив на формування МАПР. Саме через адаптацію національного законодавства до стандартів Європейського Союзу здійснюється імплементація сервісної моделі публічного адміністрування, орієнтованої на захист прав людини та належне управління. Так, Міністерство юстиції України з початку травня 2025 року розпочало розробку Національної програми адаптації законодавства до права ЄС, яка спрямована на інституційні зміни в адміністративному праві, з посиленням процедур координації та моніторингу сервісної моделі публічного адміністрування відповідно до стандартів ЄС [11].

Окремої уваги потребує вивчення особливостей функціонування механізму в період дії воєнного стану, який є істотною умовою трансформації, як зміст адміністративно-правових норм, так і практики їх реалізації. Це пояснюється важливістю оперативного та гнучкого адміністративно-правового впливу на ті суспільні відносини, які спрямовані на забезпечення національної безпеки, обороноздатності держави, громадського порядку та захисту населення.

МАПР у цьому контексті набуває посиленого імперативного характеру через розширення повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, запровадження комендантської години, особливого порядку пересування, регулювання трудових відносин, вико-

ристання майна для потреб оборони – все це є наслідками встановлення спеціального адміністративно-правового режиму через норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [12] та численні підзаконні акти Кабінету Міністрів України.

З огляду на це вбачається, що МАПР в умовах воєнного стану виконує не лише регулятивну, а й охоронну функцію за допомогою адміністративних приписів, заборон і санкцій. Разом з тим, застосування норм адміністративного права, зокрема рішення військових адміністрацій, накази органів виконавчої влади, протоколи про адміністративні правопорушення, набувають особливого значення, як інструменти своєчасного впливу на поведінку суб'єктів правовідносин. Тобто, навіть у таких досить складних умовах функціонування правової системи України, вплив механізму не втрачає своєї правозахисної спрямованості, де дотримання принципів законності та можливості судового контролю за рішеннями суб'єктів владних повноважень є гарантіями дотримання балансу між публічними інтересами держави та основоположними правами людини.

Висновки. На підставі нашого наукового дослідження можна стверджувати, що МАПР слід розглядати, як досить складну, розгалужену та багаторівневу систему, що є чинником переходу від теоретичних положень та практичних аспектів впорядкування суспільних відносин. Зокрема, це стосується процесу децентралізації влади, цифровізації надання адміністративних послуг, судового захисту, імплементації міжнародних стандартів у сфері публічного адміністрування, що слід розглядати умовою утвердження України як правової та демократичної держави.

Окрім цього, сучасні реалії обумовлені дією воєнного стану на території нашої держави дозволяють охарактеризувати механізм, як динамічну та адаптивну систему, що може функціонувати навіть в умовах підвищеної загрози та нестабільності правової дійсності. При цьому, ефективність останньої визначається не лише своєчасністю здійснення адміністративного впливу на конкретні правовідносини, а й дотримання під час цього принципів верховенства права, законності, пропорційності та правової визначеності, як основного показника демократичних засад правової держави навіть в умовах введення особливих правових режимів.

Список літератури:

1. Стеценко С. Г. Сучасний погляд на предмет адміністративного права. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 20–26.
2. Антонова Т. Л. Адміністративно-правове регулювання поведінки з відходами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 244 с.
3. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф. Адміністративне право України: основні поняття. Київ: ГАН, 2005. 231 с.
4. Галунько В. В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Право. 2017. Вип. 1. С. 4–10.
5. Бедрак Н. Зміст та особливості механізму адміністративно-правового регулювання туристичної галузі. *Адміністративне право*. 2009. № 6. С. 56–59.
6. Галунько В. В. Адміністративне право України. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.
7. Гладун З. С. Адміністративне право України: навчальний посібник-довідник. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 172 с.
8. Кантор Н. Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Випуск 84: частина 3. 2024. С. 125–129.
9. Про адміністративну процедуру : Закон України 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-IX#Text>.
10. Постанови Верховного Суду від 27.09.2022 року у справі № 320/1510/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545430>
11. Мін'юст запустив розробку Національної програми адаптації законодавства до права ЄС. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-zapustyv-rozrobku-natsionalnoi-prohramy-adaptatsii-zakonodavstva-do-prava-ies>
12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Dzyuba I. V. ON THE QUESTION OF DEFINING THE ESSENCE OF THE MECHANISM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF DIGITALIZATION IN THE CONTEXT OF MARTIAL STATE

Within the framework of scientific research, a comprehensive analysis of the peculiarities of the functioning of the mechanism of administrative and legal regulation was carried out. Based on scientific approaches to interpreting the category under study, the author determined that the latter should be understood as a complex and multi-level system that combines normative, institutional, and procedural elements, which together are a prerequisite for the effective exercise of state authority and protection of rights in public relations in the field of public administration. It is argued that the components of the mechanism of administrative and legal regulation can be divided into organic (norms of administrative law, administrative and legal relations, and acts of implementation of such norms) and functional (legal facts, legal consciousness, legality, acts of interpretation and application of norms), which together allow for the regulation of legal relations not only at the theoretical level, but also at the practical level. Despite this, in addition to its regulatory and organizing functions, the category we are studying has not lost its human rights orientation, which ensures a balance between the public and private interests of subjects of administrative legal relations. It has been determined that during the imposition of martial law, the mechanism of administrative and legal regulation has become dynamic, adaptive, and imperative, taking into account the conditions of increased risks, which is justified by the importance of prompt and flexible administrative and legal influence on those social relations that are aimed at ensuring national security, the state's defense capability, public order, and protection of the population. Based on the results of scientific research, it has been established that an important prerequisite for the establishment of Ukraine as a legal and democratic state capable of acting effectively even in emergency conditions is the improvement of the mechanism of administrative and legal regulation through the decentralization of power, the digitization of administrative services, the application of judicial protection where necessary, and the implementation of international standards in the field of public administration with the updating of the regulatory framework governing this issue.

Key words: *mechanism of administrative and legal regulation, martial law, decentralization of power, digitization of administrative services, international standards, protection of human rights and freedoms, notarial services.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025